

МОДЕЛЮВАННЯ ШЛЯХІВ ПОШИРЕННЯ НІМЕЦЬКИХ ЛЕКСИЧНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ В УКРАЇНСЬКУ МОВУ Й СТАТУС ЗАПОЗИЧЕНИХ СЛОВОФОРМ¹

Тарас Пиц

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет імені Івана Франка,

ORCID ID 0000-0002-8988-2753

Scopus-Author ID 37069889600

Web of Science ResearcherID IST-7871-2023

taras.pyts@lnu.edu.ua

Ключові слова: *лексичне запозичення, шлях поширення, мова-джерело, мова-посередниця, мова-реципієнтка, статус словоформ, асиміляція.*

Статтю присвячено проблемі шляхів поширення лексичних запозичень із німецької мови чи через неї в українську. Зроблено огляд попередніх досліджень у цій галузі й змодельовано шість основних шляхів поширення іншомовних слів з німецької мови чи за її посередництвом в українську. Два з них передбачають запозичення саме німецьких лексичних елементів безпосередньо з німецької мови чи опосередкованим шляхом. Для інших чотирьох шляхів німецька мова слугує своєрідним мостом у поширенні лексичних одиниць та їхніх форм на схід, попередньо зазнавши асиміляції. Саме роль німецької мови як мови-джерела чи мови-посередниці у німецько-українських мовних контактах дозволяє простежити три типи посередництва третіх мов у міжмовних контактах, що дозволяє чіткіше розрізнити етапи можливих шляхів запозичення і ймовірних мов-посередниць. Для дослідження запозичених лексем з німецької мови, необхідно враховувати не лише асимільовані форми у мовах-посередницях, але й вихідні форми поширення, їхню семантику в наріччях та окремих діалектах німецької мови, а також можливість поширення іншомовних лексичних одиниць з «мовних острівців» Карпат. Функціонування декількох форм однієї лексеми в німецькій мові пояснюється тим, що вона упродовж багатьох віків існувала в формі низки дрібних діалектів. Також виходячи з теорії плюрицентричності німецької мови можна виділяти національні варіанти німецької мови запозичені слов'янськими мовами, а врахування історичних та діалектологічних студій є важливою компонентою у дослідженні німецьких запозичень в діяхронії.

Простежуючи шляхи запозичення форм кожної лексеми з німецької мови, доцільно розглянути статус засвоєних словоформ, а також спосіб їхнього засвоєння в мові-джерелі, мові чи мовах-посередницях та мові чи мовах-реципієнтах, адже часто неоднакові форми стають літературними в різних мовах. Частина виходить з ужитку, а деякі поповнюють лексичний склад територіальних чи соціальних діалектів слов'янських мов.

¹ Ця робота стала можливою завдяки стипендії Німецької служби академічних обмінів (DAAD).

MODELING THE PATHWAYS OF GERMAN LEXICAL BORROWINGS INTO THE UKRAINIAN LANGUAGE AND THE STATUS OF BORROWED WORD FORMS

Taras Pyts

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Ivan Franko National University of Lviv*

Key words: *lexical borrowing, path of dissemination, source language, intermediary language, recipient language, status of word forms, assimilation.*

The article is devoted to the problem of the ways of spreading lexical borrowings from or through the German language into Ukrainian. A review of previous research in this field is made and six main ways of spreading foreign words from German or through it into Ukrainian are modeled. Two of them involve borrowing German lexical elements directly from German or indirectly. For the other four ways, German serves as a kind of bridge in the dissemination of lexical units and their forms eastwards, having first undergone assimilation. It is the role of German as a source language or intermediary language in German-Ukrainian language contacts that allows us to trace three types of mediation of third languages in interlingual contacts, which allows us to more clearly distinguish the stages of possible borrowing paths and probable intermediary languages. To study borrowed lexemes from German, it is necessary to take into account not only the assimilated forms in intermediary languages, but also the original forms of distribution, their semantics in dialects and individual dialects of German, as well as the possibility of the distribution of foreign lexical units from the “language islands” of the Carpathians. The functioning of several forms of one lexeme in the German language is explained by the fact that it existed for many centuries in the form of a number of small dialects. Also, based on the theory of the pluricentricity of the German language, it is possible to distinguish national variants of the German language borrowed from Slavic languages, and taking into account historical and dialectological studies is an important component in the study of German borrowings in diachrony.

Tracing the ways of borrowing the forms of each lexeme from the German language, it is advisable to consider the status of the learned word forms, as well as the method of their assimilation in the source language, the intermediary language or languages, and the recipient language or languages, because often different forms become literary in different languages. Some fall out of use, and some replenish the lexical composition of territorial or social dialects of Slavic languages.

Вступ. Дослідження шляхів поширення запозичень із німецької мови у східнослов'янські становить важливий складник вивчення німецько-слов'янських мовних контактів через те, що, аналізуючи вихідні німецькі та опосередковані форми запозичень із третіх мов, а також розмаїті форми фіксації в мові чи мовах-посередниках та мові чи мовах-реципієнтах, можна розкрити певну сукупність історичних змін у системі консонантизму та вокалізму, яких зазнає німецька мова як мова-джерело чи мова-посередниця лексичних запозичень; простежити їх у запозичених та засвоєних слов'янськими мовами словоформ; відмежувати характерні для німецької мови історичні фонетичні процеси від асиміляційних перетворень, що притаманні кожній

мові-посередниці, залученій до поширення лексичних запозичень; докладніше розглянути форми засвоєння в мові чи мовах-реципієнтах. Тобто це допомагає краще охопити локалізацію розмаїтих запозичених слов'янськими мовами вихідних форм лексем у німецькомовному діалектному масиві, простежити їх у пам'ятках слов'янських мов і ліпше зрозуміти, яких фонетичних, морфологічних та семантичних змін і на якому етапі надалі вони зазнали. А згодом, простежуючи шлях їхнього поширення в динаміці, можна розглянути питання обсягу та причин запозичення іншомовних лексичних одиниць на різних історичних етапах, тривалості фіксації та причин виходу з лексичного складу слов'янських мов, а також статусу засвоєних запозичених

форм кожної лексеми в різних мовах-реципієнтах і порівняти їх. Усе це й обґрунтовує актуальність цієї наукової розвідки.

Проблемі запозичення німецьких слів в українську мову присвячено чимало наукових праць. Багато дослідників наводять приклади запозичених слів в українській з їхніми німецькими відповідниками, констатуючи факт запозичення і не звертаючи увагу на питання мовного посередництва в міжмовних контактах. Інша частина мовознавців виокремлює впливи окремих мов, зокрема польської (Шелудько, 1931; Кобилянський, 1976, Костюк, 1982, Боруцький, 1997, Tymchenko, 2001, Пиц, 2013b, Царалунга 2014), чи наводять приклади декількох мов-посередниць, що сприяли проникненню німецьких лексичних елементів в українську мову чи її певне наріччя (Ліперовська, 1934; Сімович, 1937; Горбач, 1997a; Кочерган, 1997; Акуленко, 1997; Пиц, 2003; Лопушанський & Пиц, 2011; Гвоздяк 2011) або окремих діалект (Онишкевич, 1970; Major 1999). Натомість теоретичним аспектам шляхів поширення запозичень присвячено не так багато наукових розвідок, серед них публікації Ю. Бестерс-Дільгер (Besters-Dilger, 2002; Besters-Dilger, 2006), Еггера й Г. Гентшеля (Eggers & Hentschel, 1987), останнього автора також (Hentschel, 2009) й передмова до словника «Wörterbuch der parallelen Lehnwörter aus dem Deutschen im Polnischen und in den ostslavischen Sprachen» (WbLwDPO).

Мету статті вбачаємо в розробці загальної схеми поширення лексичних запозичень з німецької мови чи через неї в українську та наголошенні на неоднаковому статусі запозичених словоформ у мові-джерелі, мові-посередниці й мові-реципієнті. Завдання цієї публікації такі: а) опрацювання й обґрунтування шести шляхів поширення німецьких слів в українську мову на основі аналізу попередніх наукових розвідок і власних досліджень; б) розмежування безпосередньої та опосередкованої ролі німецької мови в поширенні лексичних запозичень; в) врахування аспекту плюрицентричності німецької мови для визначення точнішого джерела запозичення; г) обґрунтування наявності розмаїтих форм однієї лексеми в німецьких історичних джерелах; д) наголошення на врахуванні фактору німецькомовних «острівців» Карпат як можливого джерела запозичення лексем з німецької мови; е) аналіз статусу окремих словоформ у мові-джерелі, мові-посередниці й мові-реципієнті.

Матеріал і методи дослідження. Матеріалом дослідження є німецькі лексичні запозичення (лексеми та їхні конкретні словоформи), що проникли в українську мову безпосередньо або через треті мови-посередниці.

Виконання намічених завдань потребуватиме апелювання до таких методів, аналізів й підходів до наукових розвідок: описового (для характеристики та вивчення лексичного матеріалу дослідження), зіставного (для порівняння статусів і словоформ у мові-джерелі, мові-посередниці та мові-реципієнті), лінгво-географічного методів (для аналізу поширення запозичень у межах конкретних географічних зон, зокрема південно-західного мовного ареалу, й врахування впливу «мовних острівців»), методу моделювання (для розроблення й обґрунтування графічних моделей (схем) для візуалізації складних багатоступеневих шляхів міграції слів), діахронічного (для порівняння давніх запозичених форм слів з сучасними літературними нормами), етимологічного аналізу (для простеження походження запозичених лексем та їхніх історичних змін), компонентного аналізу семантики (для розрізнення зміни значень (сем) та форм запозичених одиниць на різних етапах їхнього шляху) й соціолінгвістичного підходу (для аналізу функціонування слів у межах соціальних діалектів та врахування впливу культурно-історичних чинників).

Результати та обговорення. Аналізуючи ймовірні шляхи поширення запозичень із мови-джерела (Q) у мову-реципієнту, Г. Гентшель зазначає, що передусім необхідно розрізняти чи запозичення поширилося безпосередньо, наприклад з німецької мови (A) у польську (B) чи опосередковано, наприклад, через чеську мову (X) (Hentschel, 2009: 158). Загалом науковець розрізняє чотири основні шляхи поширення запозичень, які він зобразив так:

I			A	→	→	→	B
II			A	→	X	→	B
III	Q ²	→	A	→	→	→	B
IV	Q	→	A	→	X	→	B

Схема 1. Шляхи поширення запозичень із німецької мови в польську (Hentschel, 2009, с. 159; Eggers, Hentschel G., 1987: 217)

Власне, шляхи I та III позначають безпосереднє запозичення польською мовою з німецької, а II і IV – опосередковане запозичення через мову-посередницю (X). Спільне для шляхів I і II те, що відправною точкою запозиченого слова є саме німецька мова (точніше один з етапів її історичного розвитку), а для шляхів III та IV – те, що німецька мова не становить мову-джерело (Q) запозичення, а сама запозичує лексеми з третіх мов – латинської, романських чи ін. Варто зауважити, що у фокусі дослідження Г. Гентшеля саме німецькі лексичні запозичення в польській мові.

²Q – нім. Quelle «джерело».

Тому, якщо врахувати роль німецької мови як мови-посередниці ширше, схему I можна доповнити так:

V	Q	→	X	→	A	→	→	→	B
VI	Q	→	X	→	A	→	X	→	B

Водночас мовознавець розрізняє активне й пасивне посередництво в запозиченні іншомовних слів із німецької мови (A) (Hentschel, 2009: 158). Пасивне посередництво він розуміє як шлях II (лексми з мови A через мову X запозичує мова B), а перше – як шлях III (мова A – посередник у запозиченні слів мовою B з мови Q). Водночас шлях IV поєднує характеристики активного й пасивного мовного посередництва в запозиченні іншомовних лексичних одиниць, а шлях I становить єдиний безпосередній спосіб запозичення лексем, що не передбачає посередництва інших мов.

На основі попередньої схеми Г. Гентшеля та запропонованого Ю. Бестерс-Дільгер (Besters-Dilger, 2002: 26) схематичного зображення безпосередньої й опосередкованої ролі німецької мови (A) у запозиченні нових слів українською (C) можна окреслити такі основні шляхи запозичення німецьких лексичних елементів в українську мову:

I				A ₁	→	→	
II				A ₁	→	X ₁	
III	Q	→	→	→	A ₂	→	→
IV	Q	→	→	→	A ₂	→	X ₃
V	Q	→	X ₂	→	A ₂	→	→
VI	Q	→	X ₂	→	A ₂	→	X ₃

Схема 2. Шляхи поширення запозичених лексем та їхніх форм із німецької мови або через неї в українську

Схема 2 передбачає поширення лише вихідних слівформ із німецької мови чи асимільованих у ній форм лексем із мови-джерела. Вона не відображає можливого паралельного шляху поширення форм та ймовірного майже синхронного утворення подібних форм у мовах-посередниках і/чи мовах-реципієнтах, але розрізняє три типи посередництва в запозиченні лексичних елементів із німецької мови чи через неї: посередництво третьої мови чи мов між німецькою та українською (X₁) шляху II. У цьому разі вихідна німецька слівформа, зазнаючи rozmaїтих трансформацій у мові чи мовах-посередниках, запозичується східнослов'янською мовою (C); в іншому разі передбачене мовне

посередництво на різних етапах шляхів IV, V, VI, коли німецька мова не становить вихідну мову запозичень: між мовою-джерелом (Q) та німецькою мовою (X₂) і між німецькою й українською мовами (X₃). Необхідність розмежувати X₁ та X₃ зумовлена тим, що в цьому разі розрізняються дві ролі німецької мови в поширенні лексичних одиниць: пряма (A₁) та опосередкована (A₂). Відповідно A₁ опосередковано позначає також вихідні німецькі слівформи, а A₂ – іншомовні форми, що проникли у слов'янські мови через німецьку. Також лише посередництво X₁ передбачає запозичення саме німецьких лексичних одиниць (крім безпосереднього шляху I), тобто німецькі слівформи вихідні для слов'янських, а X₃ передбачає посередницьку роль третіх мов у поширенні асимільованих у німецькій мові слівформ в українську. Натомість X₂ передбачає посередництво лексичних елементів з мови-джерела в німецьку мову з подальшим поширенням у слов'янські мови. Безперечно, перелік можливих мов-посередників для X₁ та X₃ може бути однаковим, але відмінність між ними саме в ролі німецької мови. Якщо для X₂ як початкового етапу опосередкованої ролі німецької мови в поширенні іншомовних лексичних одиниць мовою-джерелом (Q) запозичення стає грецька мова, то мовою-посередницею (X₂) може бути латинська чи романські мови, а роль X₃ найчастіше виконують західнослов'янські мови. Хоча, зважаючи на географічне розташування етнічних українських земель лише одного південно-західного мовного ареалу та їхню суміжність із неоднаковими мовами-сусідами, можемо зауважити, що запозичення з німецької мови проникали сюди не лише безпосереднім шляхом і за посередництвом польської, чеської та словацької, але також румунської, угорської мов та їдишу (X₃). Джерелом запозичень (Q), які через німецьку мову проникли в південно-західні говори, були латинська, грецька, французька, італійська, іспанська, англійська, арабська, перська, нідерландська, гебрейська мови (Лопушанський & Пиц, 2011; Пиц, 2011; Пиц, 2013а). Також необхідно взяти до уваги те, що в ролі X₁, X₂, X₃ може бути не одна, а кілька мов.

Зважаючи на концепцію плюрицентричності німецької мови, Ю. Бестерс-Дільгер виділяє окремо німецькі лексичні запозичення у словнику південно-західних українських говорів, притаманні саме австрійському різновиду німецької мови (австріацизми): *байзиль*, *геца*, *дека*, *карфіол*, *матура*, *па-па*, *сервус*, *трафік*, *фіакр*, *шпиталь*, *штрудель* та ін. (Besters-Dilger, 2006: 39–40). Тобто, досліджуючи запозичення з огляду на плюрицентризм німецької мови, до показника A₁ чи A₂ можна також додати

розширення (а–с). Актуальним для виокремлення й дослідження власне лексичних австріацизмів у складі слов'янських мов є аналіз австрійських лексикографічних джерел і слов'янських пам'яток від кінця XVIII ст.

Досліджуючи запозичення з німецької мови, Г. Гентшель у передмові до «Словника паралельних запозичень з німецької мови у польській та східнослов'янських мовах» (WbLwDPO) зазначає, що не в усіх випадках вдається чітко встановити опосередковану чи безпосередню роль мов у запозиченні іншомовних слів, адже прямий шлях запозичення й мовне посередництво інших мов інколи накладаються. Також у згаданому словнику Г. Гентшель відходить від «голістичної» перспективи поширення запозичень (слово W потрапило в мову Z з мови X). Тобто тут уже наголошено на потребі розмежовувати шляхи запозичень різноманітних значень полісемічних слів і/або розмаїтих форм поширення слів. Однак, на нашу думку, загальне схематичне зображення основних шляхів має сенс, якщо запозичення розуміти не як лексеми із сукупністю зафіксованих в історичних словниках словоформ, а як їхні окремі форми, що можуть поширюватися з однаковою семою тим самим або неоднаковими шляхами до однієї чи кількох мов-реципієнтів. Відповідно така схема (схеми 1 і 2) не може відобразити повноти семантичного аспекту запозичень. Щоб врахувати всі форми й семи запозичень, потрібно укласти окремі схеми, як це й пропонують автори «Словника паралельних запозичень з німецької мови у польській та східнослов'янських мовах» (WbLwDPO). Для дослідження запозичених лексем з німецької мови, необхідно враховувати їхні форми поширення і семантику у наріччях та окремих діалектах і зіставляти їх з поширеними формами у мові чи мовах-посередниках та мові чи мовах-реципієнтах, простежувати ареал поширення, словотвірні та семантичні зміни у мові-посередниці, враховувати історичний розвиток усіх мов, а також закономірності адаптації іншомовних лексичних елементів у новому мовному середовищі. Тобто необхідно простежити весь шлях запозичень від форми поширення у мові-джерелі до форми засвоєння у мові-реципієнті.

Функціонування кількох форм однієї лексеми в німецькій мові можна пояснити тим, що вона впродовж багатьох віків існувала як низка дрібних діалектів, а перші імпульси стандартизації виявили себе лише в XVI ст., у період Реформації, що пов'язано з діяльністю М. Лютера, чії тези вирізнялися високою мовною та стилістичною довершеністю й поширилися далеко за межами Верхньої Саксонії. Його мовні зразки в XVII ст. підхопили «Плодоносне товариство»

(Fruchtbringende Gesellschaft), Й. К. Готтшед, Й. К. Аделунг, надалі вони були закріплені у творах Веймарської класики. Натомість перші паростки кодифікації німецької мови з'явилися лише після заснування Німецької імперії 1871 р. (Kellermeier-Rehbein, 2014: 145). Саме тому врахування історичних та діалектологічних студій становить важливий етап у дослідженні німецьких запозичень у діяхронії. Особливо, якщо вивчати територію та процес поширення з мови-джерела (через мову чи мови-посередниці) і засвоєння в мові чи мовах-реципієнтах, а не лише констатувати факт іншомовного походження лексем у найрізноманітніших сферах рідної мови. Саме з цією метою доцільно спочатку вивчити та проаналізувати поширення лексем і їх форм певної тематичної групи в німецьких діалектах, особливо наголосивши на східносередньонімецькому наріччі та задокументувавши період і локалізацію їх фіксації, і простежити подальший рух та різноманітні зміни запозичених словоформ у фонетиці, словотворі й семантиці у слов'янських мовах (Пиц, 2022).

Коли досліджуєш шляхи поширення запозичень із німецької мови, варто мати на увазі, що вони не обов'язково прокладали шлях із «материка» німецької мови, тобто цілісного німецькомовного ареалу, що охоплює сучасні Німеччину, Австрію, Ліхтенштейн, німецькомовну частину Швейцарії, історично також Південний Тіроль (північ Італії), Ельзас-Лотарингію (Франція), східну частину Бельгії, частину Польщі, Чехії, країн Балтії, а також із німецьких мовних острівців Карпат, що існували посеред іншомовного оточення, вихідці з яких походять із території верхньо- чи середньонімецьких діалектів (Яцюк, 1996: 6). Отже, і шлях поширення може бути коротшим, наприклад зі Спишу чи Семигороду, де з XIII ст. проживають вихідці з Тюрингії (Türingen) (Горбач, 1997а: 51) та Швабії (Schwabenland) (Горбач, 1997а: 56), через словацьку та румунську мови в закарпатський і покутсько-буковинський говори. Зважаючи на те, що для різних українських земель характерні не лише відмінні шляхи поширення німецьких лексем, але й неоднакові вихідні форми лексеми-джерела запозичення, подальший аналіз шляхів запозичення німецькомовної лексики в українські діалекти лишається перспективним напрямком дослідження німецько-українських мовних контактів.

Якщо простежувати шляхи запозичення форм різних лексем із німецької мови, то доцільно розглянути їхній статус у мові-джерелі, мові-посередниці й мові-реципієнті. Це дає змогу відзначити не лише те, що у слов'янських мовах утверджені як літературні норми давні застигли

німецькі діалектні форми апелятивів, але й те, що в них засвідчені частково неоднакові запозичені діалектні форми. Натомість у німецькій мові літературними стають вже новіші словоформи, які також можуть бути відображені в діалектах слов'янських мов. Наприклад, сн. *slusser* лягає в основу польського літературного *ślusarz* та українського *слюсар*. Інша середньонімецька форма *slesser* чи *slosser* стає літературною нормою в білоруській (*слесар*) та російській мовах (*слесарь*). А вже в німецькій – форма зі зміною /s/ на початку слова перед /l/ в /ʃ/ – *Schlosser*, натомість в українській мові *шлюсарь* (Герич, 2008, с. 188), а також *шлосарія* ‘власна слюсарна майстерня на господарстві’ (Горбач, 1997b: 235) – діалектизми.

Також ціла низка форм апелятива на позначення слюсаря, фіксовані в попередніх століттях у пам'ятках слов'янських мов, стають архаїзмами. Іншим прикладом є укр. *штельмах* (Горбач, 1965: 101), *шмільмах* (Онишкевич, 1984: 2, 389), що початковим /шт/ відповідає сучасному нвн. *Stellmacher*, на противагу літературному – *стельмах* ‘майстер, що виробляє вози’, що ще зберігає давню вимову /s/ початкового <s> перед <t>; тоді як *шнайде^р* ‘кравець, товариш’ – арготизм в аргі нововиживських кожухарів на Волині, що з нвн. *Schneider* ‘кравець’ з можливим посередництвом їд. *šnajdar* (Дзендзелівський, 1996: 278). Цілком можливо, що в цьому разі форми з початковим /ʃl/, /ʃt/ запозичені вже безпосередньо з австрійського мовного варіанта або і/чи паралельно через польське мовне посередництво (п. *sztelmach*, *szlosarz*). Однак помилковим буде припущення, що всі запозичені німецькі форми слів у східнослов'янських мовах зі зміною /s/ на початку слова перед приголосними в /ʃ/ можуть підпадати під вплив австрійського варіанта німецької мови. Наприклад, *сницар* і *шницар* ‘різьбяр, столяр’, датовані як паралельні форми в українській мові ще в першій половині XVII ст., мають польські відповідники (*snycarz* і *sznicarz*) (Пиц, 2022b: 150–151). Але і в цьому разі саме давніша німецька форма з початковим <сн> лягає в основу літературних форм української та білоруської мов.

Висновки. Отже, виокремлено шість основних шляхів поширення іншомовних слів з німецької мови в українську чи через неї. Два з них передбачають запозичення саме німецьких лексичних елементів безпосередньо з німецької мови чи опосередкованим шляхом. Для інших чотирьох шляхів німецька мова слугує своєрідним мостом у розповсюдженні лексичних одиниць та їхніх форм на схід, попередньо зазнавши асиміляції. Саме роль німецької мови як мови-джерела чи мови-посередниці

в німецько-українських мовних контактах дозволяє простежити три типи посередництва третіх мов (X_1 , X_2 , X_3) у міжмовних контактах, що дозволить чіткіше розрізнити етапи можливих шляхів запозичення і ймовірних мов-посередниць. Виходячи з теорії плюрицентричності німецької мови можна виділяти національні варіанти німецької мови запозичені слов'янськими мовами, а врахування історичних та діалектологічних студій є важливою компонентою у дослідженні німецьких запозичень в діакронії. Не можна залишати також без уваги поширення німецьких слів з німецьких мовних острівців.

Простежуючи шляхи запозичення форм кожної лексеми з німецької мови, варто розглянути статус засвоєних словоформ, а також спосіб їх засвоєння в мові-джерелі, мові чи мовах-посередниках та мові чи мовах-реципієнтах, адже часто в них неоднакові форми стають літературними. Частина виходить з ужитку, а деякі поповнюють лексичний склад територіальних чи соціальних діалектів слов'янських мов.

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в поступовому тематичному аналізі німецьких лексичних запозичень та їхніх форм у мові-джерелі та шляхів їхнього поширення в українську мову з врахуванням історичних фонетичних, морфологічних, семантичних змін і набутого статусу з метою охоплення вичерпного реєстру німецьких запозичених слів в українській мові.

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

їд. – їдиш

нвн. – нововерхньонімецьке

п. – польське

сн. – середньонімецьке

ЛІТЕРАТУРА

1. Акуленко В.В. (1997). Німецький вплив на розвиток української мови: проблеми методології. *Мовознавство*, 1, 12–19.
2. Боруцький А. (1997). Засвоєння українською та білоруською мовами лексем через польське посередництво в XV–XVII ст. *Słowo. Tekst. Czas. Materiały z II Międzynarodowej Konferencji Naukowej. Szczecin*. 298–303.
3. Гвоздяк О.М. (2011). Німецькі лексичні запозичення в українських закарпатських говірках. *Studia Linguistica*. Вип. 5. 362–368.
4. Горбач О. (1965). Північно-наддністрянська говірка й діалектний словник с. Романів Львівської області. *Наукові записки=Wissenschaftliche Mitteilungen. Український технічно-господарський інститут*. Vol. VII.
5. Горбач О. (1997a). Німецькі позичені слова в українській мові. *Зібрані статті. Т. VIII:*

- Історія мов. Діалектологія. Лексикологія* = Horbatsch O. Deutsche Lehnwörter in der ukrainischen Sprache. *Gesammelte Aufsätze. Bd. VIII: Ukrainische Sprachgeschichte. Dialektologie. Lexikologie.* УВУ. 50-73.
6. Горбач О. (1997b). Південнобуковинська гуцульська говірка й діалектний словник с. Бродина, повіту Радівці. *Зібрані статті. Т. VIII: Історія мов. Діалектологія. Лексикологія* = Horbatsch O. Deutsche Lehnwörter in der ukrainischen Sprache. *Gesammelte Aufsätze. Bd. VIII: Ukrainische Sprachgeschichte. Dialektologie. Lexikologie.* УВУ. 123–275.
 7. Дзензелівський Й.О. (1996). Арго нововиживських кожухарів на Волині. Українське і слов'янське мовознавство. НТШ. 245–285.
 8. Кобилянський Б. В. (1976). До вивчення германізмів і полонізмів в українській мові. *Мовознавство.* 1976. № 6. 31–35.
 9. Костюк Д. В. (1982). Польська мова – посередник германізмів в українській мові у XVII ст. *Лексика української мови в її зв'язках з сусідніми слов'янськими і неслов'янськими мовами: тези доповідей.* Ужгород. 131–132.
 10. Кочерган М. П. (1997). Німецькі лексичні запозичення в південно-західних говорах української мови. *Мовознавство.* № 1. 19–24.
 11. Ліперовська Н. (1934). Націоналізм в етимології. *Мовознавство.* № 2. С. 83–92.
 12. Лопушанський В.М. & Пиц, Т.Б. (2011). Німецькомовні лексичні запозичення у південно-західних говорах України. Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Посвіт.
 13. Нерич М. (2008). Скарби гуцульського говору: Березові. Інститут українознавства НАН ім. І. Крип'якевича.
 14. Онишкевич М. Й. (1970). Германізми в бойківському діалекті. *Іноземна філологія.* Вип. 21. С. 38–45.
 15. Онишкевич М.Й. (1984). Словник бойківських говірок. Наукова думка. Т. 2. 516.
 16. Пиц Т.Б. (2011). Посередництво німецької мови у запозиченні іншомовних лексем південно-західними говорами української мови. *Сучасні дослідження з іноземної філології: Збірник наукових праць.* Vol. 9. 374–379.
 17. Пиц Т.Б. (2013). До проблеми дослідження німецьких запозичень в українській говірковій лексиці. *Наукові записки. Сер.: Філологічна.* Vol. 35. 281–284.
 18. Пиц Т.Б. (2013). До проблеми посередництва польської мови у запозиченні німецьких слів українською мовою. *Наукові записки. Сер.: Філологічна (мовознавство).* Кіровоград: РВВ КДПУ ім. В. Винниченка. Вип. 119.
 19. Пиц Т.Б. (2022b). Східнонімецькі назви ремісників в ареалі слов'янських мов XIV–XVII ст. *Посвіт.*
 20. Пиц Т. (2003). Шляхи проникнення німецькомовних лексичних запозичень у південно-західні говори України. *Матеріали V конгресу Міжнародної асоціації україністів. Мовознавство: Збірник наукових статей.* Чернівці: Рута, 233–237.
 21. Сімович В. (1937). [Рецензія на науковий збірник: Збірник комісії для дослідження історії української мови, Т. I. за редакцією акад. А. Кримського та проф. М. Драй-Хмари, Всеукраїнська Академія Наук, Київ, 1931, ст. 340]. *Записки Наукового Товариства імені Шевченка.* Т. CLV, 328–342.
 22. Царалунга І. Б. (2014). Роль польської мови у засвоєнні германізмів на українському мовному ґрунті. *Поділля. Філологічні студії: зб. наук. пр.* Вип. 6. Ч.1. 193–200.
 23. Шелудько Д. (1931). Німецькі елементи в українській мові. *Збірник комісії для дослідження історії української мови.* Київ. Т. I. С. 1–60.
 24. Яцюк І. (1996). Німецькі діалекти Карпатського регіону. Діахронія й синхронія (на матеріалі говірок Закарпаття, Галичини та Буковини): автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Київ. 24 с.
 25. Besters-Dilger J. (2002). Deutsche lexikalische Entlehnungen im Ukrainischen. Zur Frage der polnischen Vermittlung und heutigen Aktualität. *Crossroads of Cultures: Central Europe.* Masarykova univerzita. 25–51.
 26. Besters-Dilger J. (2006). Deutsch-galizische lexikalische Sprachbeziehungen (mit besonderer Berücksichtigung der Austriazismen). *Wiener slawistischer Almanach.* Vol. 65. 29–42.
 27. Eggers E. Hentschel G. (1987). Lehnwort – Sprachkontakt – Etymologie. *Kultur- und Sprachkontakte im Polnischen* / hrsg. von Hentschel, G., G. Ineichen, A. Pohl. München. 217–225.
 28. Hentschel G. & Anders-Marnowsky S. & Tesch S. (2019). Zur russischen Vermittlung von Germanismen ins Polnische während der Zeit der polnischen Teilungen. *Prace Filologiczne.* Vol. LXXIV. 351–363. DOI: <https://doi.org/10.32798/pf.473>
 29. Hentschel G. & Anders-Marnowsky S. & Tesch S. (WbLwDPO) Wörterbuch der parallelen Lehnwörter aus dem Deutschen im Polnischen und in den ostslavischen Sprachen. URL: <http://lwp-neu.ids-mannheim.de/portal?dict=Wander#>

30. Hentschel G. (2009). Intensität und Extensität deutsch-polnischer Sprachkontakte von den mittelalterlichen Anfängen bis ins 20. Jahrhundert am Beispiel deutscher Lehnwörter im Polnischen. *Unsere sprachlichen Nachbarn. Die Kontaktbeziehungen zwischen Deutsch und seinen Grenznachbarn*. Brockmeyer. 157–173.
31. Kellermeier-Rehbein B. (2014). Plurizentrik: Einführung in die nationalen Varietäten des Deutschen. Schmidt.
32. Major O. (1999). Germanische Interferenzen in den ukrainischen Mundarten. *Studien zu deutsch-ukrainischen Beziehungen*. München : Ukrainische Freie Universität, Bd. 3. 59–67.
33. Tymchenko Y. (2001). Polnisch als Vermittlungssprache bei den Entlehnungen aus dem Deutschen ins Ukrainische. *Tausend Jahre polnisch-deutsche Beziehungen. Sprache–Literatur–Kultur–Politik. Materialien des Millennium-Kongresses 5.-8. April 2000*, Warszawa. Warszawa : Graf-Punkt. 318–325.

Дата першого надходження статті до видання: 25.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 23.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 01.10.2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)